

جریان‌شناسی

(شناخت جریان‌های مهم سیاسی
و اثرگذار منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای)

www.ketab.ir

پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق (ع)

نماینده ولی فقیه در سپاه

شناسه: مهدوی نژاد، موسی، ۱۳۶۳- | عنوان و نام پدیدآور: جریان‌های سیاسی و فقهی
جریان‌های مهم سیاسی و اثرگذار منطقه‌ای و قرا منطقه‌ای // نویسنده: موسی
مهدوی نژاد | ناظر علمی: سیامک باقری چوکامی | سرویستار: حسین قاسم‌حمزه |
ویراستار: حسن محقق‌نجفی | مشخصات نشر: قم: پژوهشگاه علوم اسلامی امام
صادق، انتشارات زمزم هدایت، ۱۴۰۲، | مشخصات ظاهری: ۲۳۶ص؛ ۵/۱۶×۵/۲۱
سرم. | شابک: 978-964-246-890-4 | وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا | عنوان دیگر:
شناخت جریان‌های مهم سیاسی و اثرگذار منطقه‌ای و قرا منطقه‌ای، | موضوع: سلفیه
Salafiyah -- سلفیه -- تاریخ -- History -- Salafiyah سلفیه -- عقاید -- Doctrines --
Salafiyah | جنبش‌های اسلامی -- کشورهای اسلامی "Islamic countries -- Islamic movements
شناخت افزوده: باقری چوکامی، سیامک، ۱۳۶۳ - | شناسه افزوده: پژوهشگاه علوم
اسلامی امام صادق، انتشارات زمزم هدایت | شناسه افزوده: Imam Sadiq Research
Institute of Islamic Sciences, Zamzam - e Hedayat Publications | رده‌بندی کتکرد:
BPr207/5 | رده‌بندی دینویی: ۲۹۷/۴۱۶ | شماره کتابشناسی ملی: ۹۲۶۵۳۶۴

زینت
مکتب

جریان شناسی

(ساخت جریان‌های مهم سیاسی و اثرگذار منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای)

نهیة کنندہ: پژوهشگاہ علوم اسلامی امام صادق (ع)

نویسنده: موسی مهدوی نژاد
ناظر علمی: سیامک باقری چوکامی
سر ویراستار: حسین قاسم حمزه
ویراستار: حسن محقق نجفی
وایاباش نهایی: عبدالرحمن حیاتی اصل

ناشر: زمزم هدایت
صفحه‌آرا: هادی جعفری
طراح جلد: محمد عربی عطاردی
ناظر چاپ: ابراهیم اسماعیل زاده

چاپ: مرکز چاپ
قطع: رفعی
نوبت: اول / ۱۴۰۲
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۴۶-۸۹۰۰۴
شمارگان: ۱۰۰۰
قیمت: ۹۵۰۰۰ تومان

آدرس: قم، خیابان شهیدان فاطمی (دور شهر)، نبش کوچه ۳، پلاک ۸۱
تلفن: ۰۲۵ - ۳۷۷۲۰۷۲۵ / همراه: ۰۲۵ ۲۸ ۲۵۲ ۲۸ ۲۵۲ ۰۹۱۲

حقوق مادی و معنوی چاپ و نشر
برای انتشارات زمزم هدایت محفوظ است.

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱۳
درس اول: جریان سلفی اخوانی.....	۱۷
۱-۱. زمینه‌های شکل‌گیری.....	۱۸
۲-۱. مبانی فکری و اهداف.....	۱۹
۱-۲-۱. مبانی فکری.....	۱۹
۲-۲-۱. اهداف.....	۲۰
۳-۱. ساختار تشکیلاتی.....	۲۱
۴-۱. سیر سیاسی.....	۲۳
۱-۴-۱. دوره اول.....	۲۳
۲-۴-۱. دوره دوم.....	۲۴
۳-۴-۱. دوره سوم.....	۲۴
۴-۴-۱. دوره چهارم.....	۲۴
۵-۵-۱. دوره پنجم.....	۲۵
۶-۴-۱. دوره ششم.....	۲۵
۵-۱. انشعاب در اخوان.....	۲۶

- درس دوم: جریان سلفی - تکفیری ۳۰
- ۱-۲. سیر سلفی‌گری در بستر تاریخ ۳۱
- ۲-۲. اندیشه تکفیری ابن تیمیه ۳۳
- ۳-۲. بازتولید تکفیر توسط وهابیت ۳۵
- ۴-۲. نقش انگلیس در ظهور جریان وهابیت ۳۷
- ۵-۲. خاستگاه جغرافیایی سلفی‌گری ۳۷
- ۱-۵-۲. منطقه شبه جزیره عربستان ۳۸
- ۲-۵-۲. منطقه شمال آفریقا ۳۸
- ۳-۵-۲. منطقه شبه قاره هند ۳۹
- ۶-۲. گونه‌شناسی سلفیه ۴۳
- ۱-۶-۲. سلفی‌گری تکفیری ۴۳
- ۲-۶-۲. سلفی‌گری جهادی ۴۴
- ۳-۶-۲. سلفی‌گری تبلیغی ۴۶
- ۴-۶-۲. سلفی‌گری سیاسی ۴۶
- ۵-۶-۲. سلفی‌گری اصلاحی (تنویری) ۴۷
- درس سوم: جریان سلفی‌گری افراطی؛ القاعده ۵۰
- ۱-۳. زمینه‌های شکل‌گیری القاعده ۵۱
- ۲-۳. نقش آمریکا و عربستان ۵۳
- ۳-۳. ایدئولوژی القاعده ۵۴
- ۴-۳. تغییر اولویت دشمن اصلی ۵۶

۵۸	۵-۳. اهداف
۵۹	۶-۳. سازمان و تشکیلات
۶۱	۷-۳. گستره جغرافیایی
۶۵	درس چهارم: جریان سلفی افراطی؛ جنبش طالبان
۶۶	۱-۴. زمینه‌های داخلی شکل‌گیری
۶۸	۲-۴. مبانی و ریشه‌های فکری
۷۱	۳-۴. تفاوت طالبان با القاعده
۷۱	۴-۴. اهداف طالبان
۷۲	۵-۴. جنبش طالبان در دوره حاکمیت کرزای
۷۵	۶-۴. جنبش طالبان پس از بازگشت دوباره به قدرت در افغانستان
۷۷	۷-۴. دیدگاه‌های طالبان درباره آمریکا، رژیم صهیونیستی و ایران
۸۳	درس پنجم: جریان سلفی تکفیری؛ داعش
۸۵	۱-۵. روند شکل‌گیری
۸۷	۲-۵. اهداف
۸۷	۱-۲-۵. هدف اصلی
۸۸	۲-۲-۵. جنگ‌های مذهبی
۸۸	۳-۲-۵. نابودی جغرافیای سیاسی شیعه
۸۹	۳-۵. ساختار و تشکیلات
۸۹	۱-۳-۵. شورای رهبری
۹۰	۲-۳-۵. فرماندهان و والیان

- ۳-۳-۵. سازمان ترور ۹۱
- ۴-۳-۵. ساختار اقتصادی ۹۱
- ۴-۵. نقش عوامل خارجی ۹۲
- ۵-۵. عملکرد ۹۴
- ۶-۵. موقعیت در جوامع عراق و سوریه ۹۶
- ۷-۵. دشمنان داعش ۹۷
- ۸-۵. ویژگی‌های رفتاری داعش ۹۸
- ۹-۵. پیامدهای ظهور داعش ۹۹
- درس ششم: جریان مقاومت؛ حزب الله لبنان ۱۰۲
- ۱-۶. زمینه‌های شکل‌گیری حزب الله ۱۰۳
- ۲-۶. مبانی فکری ۱۰۶
- ۳-۶. اهداف و رویکردهای سیاسی ۱۰۸
- ۱-۳-۶. اهداف ملی ۱۰۸
- ۲-۳-۶. اهداف منطقه‌ای ۱۰۹
- ۳-۳-۶. اهداف فرمانطقه‌ای ۱۰۹
- ۴-۶. سازمان و تشکیلات ۱۱۰
- ۵-۶. موقعیت در میان جامعه لبنان ۱۱۲
- ۶-۶. قدرت جنبش حزب الله ۱۱۵
- ۷-۶. نقش حزب الله در تبرد یا اسرائیل ۱۱۸
- ۱-۷-۶. جنگ اول ۱۱۸

۱۱۹	۶-۷-۲. جنگ دوم.....
۱۲۳	درس هفتم: جریان مقاومت؛ جنبش حماس.....
۱۲۴	۷-۱. زمینه‌های شکل‌گیری.....
۱۲۶	۷-۲. سازمان و تشکیلات.....
۱۳۰	۷-۳. مبانی فکری.....
۱۳۲	۷-۴. اهداف و رویکردهای سیاسی.....
۱۳۳	۷-۵. دوستان و دشمنان حماس.....
۱۳۷	۷-۶. موقعیت در میان جامعه.....
۱۴۰	۷-۷. قدرت جنبش.....
۱۴۲	۷-۸. اظهارات صهیونیست‌ها و حامیان آن‌ها.....
۱۴۴	۷-۹. نبرد حماس با صهیونیست‌ها.....
۱۴۹	درس هشتم: جریان مقاومت؛ جنبش جهاد اسلامی فلسطین.....
۱۵۰	۸-۱. زمینه‌های شکل‌گیری.....
۱۵۱	۸-۲. جهاد اسلامی از تأسیس تا کنون.....
۱۵۱	۸-۲-۱. مرحله اول (از ۱۹۸۰ تا ۱۹۸۴م).....
۱۵۲	۸-۲-۲. مرحله دوم (از ۱۹۸۴ تا ۱۹۸۶م).....
۱۵۲	۸-۲-۳. مرحله سوم (۱۹۸۷م).....
۱۵۳	۸-۲-۴. مرحله چهارم (از ۱۹۸۷ تا ۱۹۹۵م).....
۱۵۳	۸-۲-۵. مرحله پنجم.....
۱۵۴	۸-۲-۶. مرحله ششم.....

- ۳-۸. میان‌فکری جنبش جهاد اسلامی..... ۱۵۵
- ۴-۸. اهداف و رویکردها..... ۱۵۶
- ۱-۴-۸. استقلال منی..... ۱۵۶
- ۲-۴-۸. مقاومت، راه آزادی فلسطین..... ۱۵۶
- ۳-۴-۸. عدم شناسایی رژیم صهیونیستی..... ۱۵۶
- ۴-۴-۸. دعوت جهان اسلام به مبارزه..... ۱۵۷
- ۵-۴-۸. اتحاد اسلامی..... ۱۵۷
- ۵-۸. ساختار و تشکیلات..... ۱۵۸
- ۶-۸. روابط جنبش جهاد اسلامی با دیگر گروه‌های فلسطینی..... ۱۵۹
- ۷-۸. توانایی‌های نظامی و غیر نظامی جنبش جهاد اسلامی..... ۱۶۰
- ۸-۸. نگاه رژیم صهیونیستی به جنبش جهاد اسلامی فلسطین..... ۱۶۲
- ۹-۸. جهاد اسلامی در نبرد با رژیم صهیونیستی..... ۱۶۳
- ۱-۹-۸. جنگ ۲۲ روزه..... ۱۶۳
- ۲-۹-۸. جنگ ۸ روزه..... ۱۶۳
- ۳-۹-۸. جنگ ۵۱ روزه..... ۱۶۴
- ۴-۹-۸. جنگ یازده و به‌روایتی دوازده روزه..... ۱۶۴
- ۵-۹-۸. جنگ سه روزه علیه جهاد اسلامی..... ۱۶۵
- درس نهم: جنبش انصارالله یمن..... ۱۶۹
- ۱-۹. زمینه‌های شکل‌گیری..... ۱۷۰
- ۲-۹. سازمان و تشکیلات..... ۱۷۲

۱۷۴	۳-۹. مبانی فکری .....
۱۷۶	۴-۹. اهداف و رویکردهای سیاسی .....
۱۷۸	۵-۹. دوستان و دشمنان انصارالله .....
۱۸۱	۶-۹. موقعیت در میان جامعه .....
۱۸۳	۷-۹. قدرت جنبش .....
۱۸۶	۸-۹. نبردها .....
۱۸۶	۱-۸-۹. جنگ اول .....
۱۸۶	۲-۸-۹. جنگ دوم .....
۱۸۷	۳-۸-۹. جنگ سوم .....
۱۸۷	۴-۸-۹. جنگ چهارم .....
۱۸۷	۵-۸-۹. جنگ پنجم .....
۱۸۸	۶-۸-۹. جنگ ششم .....
۱۸۸	۷-۸-۹. جنگ هفتم .....
۱۸۹	۸-۸-۹. جنگ هشتم .....
۱۹۰	۹-۸-۹. جنگ نهم .....
۱۹۳	درس دهم: حشدالشعبی عراق .....
۱۹۳	۱-۱۰. زمینه‌های شکل‌گیری .....
۱۹۶	۲-۱۰. سازمان و تشکیلات .....
۲۰۰	۳-۱۰. مبانی فکری .....
۲۰۲	۴-۱۰. اهداف و رویکردهای سیاسی .....

مقدمه

قرن بیستم را می‌توان نقطه عطف ظهور جریان‌های فکری و سیاسی در منطقه غرب آسیا دانست. نظام دوقطبی در جهان و تقابل دو بلوک شرق و غرب، که موجب پیدایش دوقطبی سوسیالیسم و کاپیتالیسم یا کمونیسم و لیبرالیسم شده بود. در منطقه غرب آسیا نیز بازتاب پیدا کرد و هریک از دو جریان فکری کمونیسم و لیبرالیسم، نمایندگان در منطقه داشتند. جریان ناسیونالیسم و قومیت‌گرایی نیز در این دوره در منطقه اوج گرفت که از نمونه‌های بارز آن، می‌توان به جنبش پان‌عربیسم مصر به رهبری جمال عبدالناصر و همچنین جنبش پان‌ترکیسم به رهبری مصطفی کمال آتاتورک اشاره کرد. از دیگر سو، در دل جهان اسلام جریان سومی برخاست که الهام‌گرفته از آموزه‌های اسلام سیاسی بود. این جریان را اطراف و سازمان‌های مختلفی نمایندگی می‌کردند: از سازمان اخوان المسلمین در مصر گرفته تا جریان‌های وهابی و سلفی و بالاخره، کفتمان انقلاب اسلامی ایران که اسلام سیاسی در بستر تشیع را نمایندگی می‌کرد.

با پیروزی انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی، جنبه‌بندی جریان‌ها در منطقه غرب آسیا دستخوش دگرگونی اساسی شد که مهم‌ترین آن، بروز و ظهور جنبش‌های مقاومت در منطقه غرب آسیا بود.

بلوک غرب و شرق در رویارویی با این جریان نوین، ضمن برنامه‌ریزی برای تضعیف آن‌ها، به جریان‌سازی بدلی و تقابلی اقدام کردند: اما این

اقدامات، نه فقط به مهار آن‌ها کمکی نکرد؛ بلکه هر روز بر قدرت جریان‌های متأثر از انقلاب اسلامی افزوده شد. پس از فروپاشی بلوک شرق و پس از حادثه ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ م، شاهد تحرکات نظامی و سیاسی و اقتصادی و فرهنگی کشورهای غرب به رهبری امریکا هستیم که با طرح خاورمیانه بزرگ، تلاش داشتند تا جریان مقاومت را برای همیشه از صحنه غرب آسیا محو کنند. اما برعکس انتظار دولت‌های غربی، بیداری اسلامی رخ داد تا کشورهای غربی و متحدین عربی در منطقه ورژیم صهیونیستی احساس خطر جدی کنند.

آن‌ها برای منحرف کردن بیداری اسلامی، جریان تکفیری را سازمان‌دهی و حمایت کردند. این موضوع باعث شد تا جنگ‌های داخلی بزرگی در غرب آسیا شکل بگیرد.

ازسویی، پیامدهای بیداری اسلامی و ازسوی دیگر، برنامه‌های جریان‌سازی افراطی توسط دولت‌های غربی، عربی و رژیم صهیونیستی، سبب شد تا با جبهه‌بندی‌های مختلفی از جریانات فکری و سیاسی در غرب آسیا روبرو شویم.

این وضعیت جدید، که پیچیدگی خاص خود را دارد، ضرورت جریان‌شناسی جریان‌های مؤثر در منطقه غرب آسیا را بیش از پیش ایجاب کرده است. جریان سیاسی و فکری، به جریانی گفته می‌شود که به جنبش اجتماعی تبدیل شده و در روند تحولات اجتماعی مؤثر است و نماینده فکری هم دارد. به عبارت دیگر، جریان عبارت است از شکل، جمعیت و گروه اجتماعی معینی که علاوه بر مبانی فکری، از نوعی رفتار ویژه اجتماعی و اثرگذار برخوردار است. در تعریف دقیق‌تر از جریان، می‌توان گفت: پدیده اجتماعی، متشکل از

مجموعه اصول و فروض معرفتی (نظام مشترک معنایی) بوده که جمعیتی نظام‌یافته (مدیریت‌شده) براساس آن عمل می‌کنند و اثر می‌گذارند. با توجه به این تعریف و جریانات مؤثر در منطقه، این درس‌نامه می‌کوشد دو جریان کلان منطقه را معرفی کند: جریان سلفی و جریان مقاومت. جریان سلفی، طیفی از معتدل تا افراطی و خشن را شامل می‌شود و جریان مقاومت نیز اهل سنت و تشیع را در بر می‌گیرد.

موسی مهدوی نژاد

زمستان ۱۴۰۱

www.ketab.ir